

*History of Bulgarian Education
История на българското образование*

ФИДАНА ДАСКАЛОВА ЗА ПЕДАГОГИКАТА

Маргарита Колева, Йордан Колев
Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Проф. д-р Фидана Даскалова е доказан и колегиално признат специалист в обучението по роден език в детската градина – както с оригиналните си научни аспекти върху развитието на детето, за ранното му обучение, за подготовката за училище, така и с прилаганите в националната образователна практика нейни авторски произведения. В съчинения ѝ се съдържат оригинални теоретични анализи с експериментални решения и на философски и психологически казуси в научната педагогика. Синтезирано творческите иновации тук са: принцип на дихотомното противопоставяне и редопологане; принцип на равновесие на свободата и реда; принцип на позитивно възпитание, принцип на позитивна дисциплина; „съзряване“; „свърхнадарен“; „меми“ и др. За българската педагогика особено ценно идейно наследство е посланието ѝ, че в научната работа водещо трябва да е разбирането за позитивната роля на наблюдението и неизбежната необходимост от обективни експериментални условия при теоретизирането по изследвания проблем.

Ключови думи: философия; психология; психопедагогика; принцип; образование; чудо

*„В началото бе Словото!“, но в началото на всички
Начала, дори и на словото, е детството!*

Фидана Даскалова

През годините на общото ни професионално битие проф. д-р Фидана Даскалова споделяше, че в детството си е видяла бяла лястовица. Може би при тази вълшебна среща със символа на Светлата надежда тя е орисана да бъде Жрица на усмивката, защото всеки от нас, щом я зърнеш щедро усмихната (все забързана за някъде), също ѝ се усмихваше и му ставаше по-светло – сякаш е видял бялата лястовица на Йордан Йовков. Може би на тази среща с Очакваното се дължи и нейният специфичен автокогнитивен стил на научно писане – *риторично-диалогичен*: да се опитва сама да открива правилните отговори на Живота, разговаряйки със Съдбата си.

Фидана Даскалова (15.01.1941 – 02.06.2020) е родена в с. Петрово, Благоевградско. Дипломира се в СУ „Св. Климент Охридски“ (специалност

„Педагогика“) и 15 години е сътрудник в Научноизследователския институт по педиатрия към Медицинската академия. Защищава дисертационен труд за доктор по педагогика на тема „Активизиране на говора и мисленето през втората година от живота на детето“. С конкурс за доцент (1980) започва работа в Софийския университет – филиал Благоевград (Югозападен университет „Неофит Рилски“). В 1994 г. е избрана за професор по методика на обучението по български език в детската градина с хабилитационен труд „Психологични основи на развиващото обучение по роден език“. В научната ѝ работа водещо е разбирането за позитивната роля на наблюдението и потребността от експериментални условия при теоретизирането по изследвания проблем (Koleva 2020).

Теоретичното проучване върху трудовете на проф. д-р Фидана Даскалова¹⁾ и отзивите за тях в педагогическия печат потвърди, че тя действително е доказан и публично признат специалист в обучението по роден език в детската градина – както с оригиналните си научни аспекти върху развитието на детето, за ранното му обучение, за подготовката за училище, така и с прилаганите в националната образователна практика нейни авторски произведения²⁾.

Всъщност проф. д-р Фидана Даскалова има далеч по-широки научни интереси, които надхвърлят методическата област. В съчиненията ѝ се съдържат теоретични анализи и експериментални решения на философски и психологически казуси, където се открояват и други нейни творчески иновации в педагогиката – за предмет на това изследване са избрани тезите на Фидана Даскалова за истинската научна педагогика. Съответно водещата цел е насочена към нейните философски и психологически идеи, а основна задача е да се осветлят приносите ѝ в тази научно-теоретичната сфера.

1. За „моята философия на образованието“

*Децата са бъдещето на света.
И този свят ще бъде такъв, какъвто го създадат те.*

Фидана Даскалова

Показателно за личността на Ф. Даскалова и за нейния стил на мислител е категоричността в изказването ѝ:

„Като казвам „моята“, казвам тази дума с увереността си, че няма една-единствена, а има много философии на образованието, и че т.нар. „моя философия за образованието“ се е формирала под влияние на многото други философии като своеобразен синтез на кристализирали от традициите и целево постигнати в педагогическата практика образователни ценности“ (Daskalova 2001, 7).

Това твърдение на Даскалова може да се приеме за научно обосновано, тъй като не е някаква поза с претенции на самоуверен професор, а обмислена професионална позиция, базирана на водещи принципи в класическата

педагогика. Закономерно е, че всяка алтернативна образователна система, сама по себе си, не е абсолютна иновация, а в нейните елементи, структура и организация задължително присъстват решения на други мислители на образованието. В контекста тук е уместно да се вметне, че Алфред Бине беше сред любимите автори на Даскалова, а тя обичаше да цитира (с убеденост и удоволствие) неговата мисъл, че *„в педагогиката всичко е казано, но нищо не е доказано“*.

Според Ф. Даскалова понятието „философия на образованието“ има родствено отношение с разбирането за педагогиката като наука. Тя основателно допуска, че „доколкото същността на философията на образованието се заключава в самата негова концептуална рефлексия, дотолкова тя е неразривно свързана с педагогиката, защото основната причина за възникване, съществуване и непрекъснато развитие на педагогиката винаги е било и продължава да бъде именно създаването на концепция, която би могла да бъде събирателна точка за фокусиране на промените в образованието“ (Daskalova 2001, 7).

В размислите си за възникването на алтернативни образователни системи Даскалова достига до схващане, че те по принцип са своеобразна реакция срещу традиционното обучение, тъй като то е базирано предимно „върху интелектуалните аспекти на ученето и върху овладяването на базисни „знания-умения-навици“ като образователно съдържание“. Приема, че „алтернативните подходи обикновено поставят ударението върху афективната страна на процеса преподаване/учене, при което се допуска, че ако учащият се е активно ангажиран в извършването на желана от него творческа изследователска дейност, тогава ученето има истинска стойност и значение“. Съобразно резултатите от собственото си теоретично проучване тя открива и обособява авторски принцип за построяването на философията на образованието – *„принципът на дихотомното противопоставяне и редопологане на две противоположни концепции и търсенето на мярата в една трета концепция, отчитаща всичко положително в другите две“* (Daskalova 2001, 8 – 9).

В „моята философия“ Даскалова определя целта на образованието за основен компонент, а конкретно я вижда в *„цялостната свободна творческа личност“*. Защото според нея именно творчеството е „основна човешка способност, която има решаващо значение за адаптацията и за поддържане равновесието на индивида в съвременния изключително сложен и постоянноменящ се свят“. За по-голяма същностна яснота на това свое разбиране тя сравнява процесите на творчеството и на мисленето, чрез което сполучливо ги разграничава в общата им характеристика като интелектуална дейност при адаптирането: „Творчеството не е просто мислене – то е по-различен интелектуален процес, който може да се интегрира в общата схема за развитието“ (Daskalova 2001, 11).

В съответствие на целта на образованието Даскалова издига за свое водещо убеждение нов педагогически *принцип на равновесие на свободата и реда* (Daskalova 1999). Вероятно идеята ѝ е да хармонизира широко формулираната от нея образователна цел с „конкретен израз на всички видове свободи, прокламирани в новото демократично общество“ (Daskalova 1993, 50; 1995; 2000). Педагогизирането на тази съвременна хуманистична теория за свободата на човека (уважение към личността и към правото ѝ на социална справедливост и изразяване на мнение) Даскалова се надява да постигне именно чрез своя принцип, ръководещ осигуряването в образователната среда на всички основни изисквания за учебно-възпитателното равновесие (Daskalova 1993, 50 – 51).

Насърчаващо е, че с тези свои разбирания Ф. Даскалова вече не е „самотната лястовичка“ – юристът Н. Кръстева (2019) също търси подобно равновесие на свободата и реда в българското законодателство: тя подчертава, че с Конституцията на Република България (чл. чл. 39, 40, 41) се „защитава правото на личността на свободна изява на нейната същност и достойнство като равнопоставен участник в социалната общност, а същевременно гарантират възможността на всеки да се информира за заобикалящата го действителност... Правото на свобода на изразяване на мнение и правото на информация са права, чийто носител може да бъде и дете. В Конвенцията на ООН за правата на детето от 1989 г. е признато *правото на детето на свобода на изразяване на мнение*... това е право, което включва свободата на детето да търси, получава и предава информация и различни идеи...“ (Krasteva 2019, 18).

В центъра на своята философия на образованието през XXI в. с опита си за алтернативна проекция на актуална образователна система Даскалова вгражда необходимостта от „*духовно възраждане*“. Тя посочва, че решаващият фактор за такова национално преображение е *учителят личност*: именно той е духовният водач на нацията и единствен може добре да образува децата и обществото в процесите на „ценностно преосмисляне на сътвореното по света“ – само така България ще съумее „*да намери своята собствена мяра*“ (Daskalova 2001, 11). Същественото нейно педагогическо изискване за добро българско образование е *личностният подход* да е водещ в организацията на училищната среда: „Става дума за подход към изучаване поведението на детето от гледна точка на самото дете, при което проблемът за „Аза“ се оказва централен. Твърде много педагогически проблеми, ненужни конфликти между възрастни и детето, сериозни трудности при възпитанието възникват именно в резултат на неспособността да се проникне във вътрешния свят на детето, да се разбере неговото „Аз“. Осъществяването на личностен подход, поставящ в центъра на възпитанието личността на детето, съдейства за неговото индивидуално развитие, разкрепостява

го и създава предпоставки за действителното зачитане на неговите права“ (Daskalova 1993, 50 – 51).

2. За развитието, съзряването и свръхнадареността

*На всеки човек е свойствено всичко,
което е свойствено на човека изобщо.*

Фидана Даскалова

Според Ф. Даскалова (2012) едва ли днес някой се съмнява, че развитието на детето е продукт на взаимодействието на природата и възпитанието, но „съвременните учени продължават да спорят по повод относителната важност на тези два основни фактора на развитието“. Тя също компетентно се намесва в този нестихващ дебат и приема, „че развитието на детето зависи от две групи фактори – от вътрешните условия на организма и от външните условия на средата... И колкото вътрешните условия на организма, поради различни причини, все още не са достатъчно съзрели, за да поразжат сами психични явления при спонтанното си взаимодействие със средата и са безпомощни да организират и изменят средата съобразно със своите вътрешни потребности, които всъщност са източникът на развитието, то тогава е още по-необходимо да има някой, който с богатия си опит, с повечето си знания и умения ще може да помогне на детето да се ползва от средата като фактор на своето развитие. Това определя в тези случаи водещата роля на възпитанието за развитието на детето като продукт на взаимодействието между организма и средата и на адаптацията на организма спрямо изискванията на средата“ (Daskalova 2008, 61 – 62).

В резултат от своето изследване проф. Даскалова дефинира ново понятие в идейно-опитната полемика, като за първи път в науката използва термина „съзряване“ за описване на „последователните генетически програмирани образци за изменения“, настъпили в развитието на детето. Експериментално с извадка на ситуации от развитието на конкретни деца тя доказва, че „всичките изменения са генетически програмирани, но са основани на съзряването“. Например: „Преходът от пълзене към ходене се явява класически пример за универсалното изменение в развитието, основано на съзряването“ (Daskalova 2008, 60).

С обективните си разработки в реална опитна среда Ф. Даскалова разкрива трите най-важни характеристики на детското развитие:

- *универсалност* – наблюдава се у децата от всички култури;
- *последователност* – процесът на разгръщане на дадената функция преминава през определени етапи;
- *относителна невъзприемчивост към външните въздействия* – съзряването е процес, който се осъществява в чист вид независимо от опита или обучението (Daskalova 2008, 61).

В такъв контекст тя тематично се аргументира, че „дори при най-силните автоматически примери на съзряването се изисква поне минимална поддръжка от страна на външната страна, като например адекватно хранене, осигуряване на достатъчно простор и условия за движенията и за експериментирание от детето в тази насока... Всяка система на детския организъм се намира под контрола на генетичното съзряване, което, от своя страна обаче, се активира само от натрупания опит“ (Daskalova 2005, 11).

Ф. Даскалова не приема определението за „надарени деца“, тъй като другите малки човечета ще бъдат „ненадарени“ – обидно и несправедливо: „по природата си всяко дете се ражда със заложби и способности в една или друга насока на своето развитие“. Според нея подобна практика с надарени/ненадарени деца е в „противовес и със законите и принципите на съвременната хуманистична педагогика и психология“. За адекватно решение на казуса тя избира новото качество „свръхнадарени деца“, с което „се признава надареността на всички нормално развиващи се деца, а се откроява само една значително по-малка и ограничена група от тях, т.е. тези, които излизат от рамките на „високото нормално развитие“ според стойностите на техния коефициент на интелигентност“ (Daskalova 2005, 32).

Забележително е, че и при изследванията си на свръхнадареността Ф. Даскалова изобретява ново понятие – „*меми*“ (от латинското „*мементо*“ – напомняне, спомен), с което се „обозначават моделите на мислене, поведенчески навици, умения и типове на емоционално отреагиране, наслагвани в ума на човека от околната среда“, особено през ранното детство. Според нея, „когато установим, че един човек е свръхнадарен, това не означава непременно, че той просто е роден с повече нервни клетки и нервни връзки, отколкото останалите хора. Оказва се, че можем да оформяме и значително да променяме мозъка на децата посредством ранно обучение и „настройка“ чрез осигуряване на подходяща стимулираща развитието среда“ (Daskalova 2005, 36). Затова тя препоръчва в детските ясли и градини да се осигурява такава стимулираща развитието на децата среда („дзюка“), в която всяко дете, с каквито и възможности за развитие да е родено, ще се повлияе (Daskalova 2001, 11).

Човекът, независимо от степента на своята надареност, е единно индивидуално образувание на природата, затова с основание Даскалова отделя голямо внимание на цялостния (холистичен) подход. В „процеса на възпитанието се формира човешката личност, а личността винаги е цялостна и тя не може и не бива да се парцелира и формира на отделни части“. И уверено обобщава – само с такъв подход може да се постигне желаното „хармонично развитие на детето съобразно с неговите индивидуални темпове на съзряване на различните висши психични функции“ (Daskalova 1993, 73).

3. За психопедагогиката

Да си изработим усет за детството, който винаги ще ни помага правилно да тълкуваме и прилагаме на практика научните факти и изводи, без да ги изопачаваме и опорочаваме, както и да намираме така необходимата педагогическа мяра в ползването на опита на другите, като се съобразяваме с нашите реалности, възможности и особености.

Фидана Даскалова

В своите философско-психологически размисли и теоретични проучвания Даскалова постоянно и системно се опитва научно да изясни и приемливо да обоснове статута на педагогиката като самостоятелна наука, съответния обект и предмет, принципи, методи, средства. Според нея в повечето проекти през вековете педагогиката се възприема като практическа философия (за „помощник на философията“ при избора на целите), а за средствата ѝ се разчита изцяло на психологията. Именно тази констатация я ориентира към предположението, „че и досега, след всички постижения на педагогическата наука, тя продължава да бъде подлагана на оспорване именно поради липсата на солидни критерии за педагогическото изследване“ (Daskalova 2008, 10), т.е. науката педагогика, която по същество е опитна наука, трябва да е краен резултат от приложението към нея на един и същ, присъщ само на нея *метод* (М. Монтесори)³⁾.

Творческата иновация на Даскалова към коментираната постановка най-вече е в опита ѝ да анализира психичната същност на възпитателното взаимодействие и съответните резултати. Синтезирано нейната работна теза звучи по следния начин:

„Сложността на всяка възпитателна работа, която е основното съдържание на всяка педагогическа дейност, се състои преди всичко в това, че нейният предмет и нейният резултат са психична по своята същност реалност... За предмет и критерий за своята педагогическа дейност педагогът има на пръв план поведението на детето, но поведението е само външен израз на вътрешните, психичните регулатори на човека като личност, като субект на активността в даден вид дейност... Ако обаче ние се ограничим в своята пряка педагогическа дейност само с разглеждане на поведението като предмет и критерий на тази дейност, то лесно можем да се заблудим и да изгубим позицията си на педагог и възпитател. Защото постигането на добро (културно) поведение все още не е предмет и критерий за истинското възпитание, защото истински възпитаният човек е този, у когото „рамките“ на поведението са наложени не отвън, а отвътре“ (Daskalova 2008, 10 – 11).

В контекста на своята постановка Даскалова мотивира издигането на нови принципи за възпитание – на *позитивно възпитание и на позитивна дисциплина*. Основанията ѝ са именно във водещата задача на образованието – да бъдат възпитавани деца с творческо мислене, чувство за отго-

ворност и добри маниери, като се прилагат техники на насърчването и стимулирането от рода например на тези: „Ти можеш, ти знаеш, ти си добро дете, аз ти вярвам и т.н.“. Съответно нейните психологически аргументи са следните:

„Основната педагогическа технология в системата на позитивното възпитание се заключава в техниката на положителното стимулиране, на подсилването и насърчаването, при което детето не само получава удовлетворение и се зарежда с положителни емоции, но получава и образец, т.е. то има възможност веднага да научи как трябва да се държи, как трябва да действа и говори. Затова само позитивната дисциплина и възпитание са призвани да ни помогнат истински, за да можем да осигурим на децата най-добрия старт в живота“ (Daskalova 1993, 55; 1994).

В обобщението на своето тълкуване за бъдещето на „истинската научна педагогика“, организирана в *триадата развитие – образование – улеснение*, Даскалова правилно винаги центрира на потребността от „психологическото ѝ осигуряване, т.е. в неразривната връзка на педагогическото и психологическото знание“. В методиката за развитие на речта и овладяване на българския език в детската градина тя понятиено дефинира същността на психопедагогическата си постановка:

„Дейността методика е принципно нова педагогическа технология от комуникативен тип... Тя е построена на основата не толкова на лингвистичния, колкото на психологическия принцип. Това означава, че обект на изучаване е не толкова овладяването на езика като система, колкото овладяването на езика като способност (способността да се говори на езика), т.е. развитието на речта като една от висшите психични функции, като психофизиологичен процес, като своеобразен вид общочовешка дейност и като цялостно психологическо явление, което възниква, развива се и се усъвършенства в процеса на общуването с околните“ (Daskalova 2012, 4 – 5; 2019).

И Фидана Даскалова, като истинска бяла лястовица, неуморно се труди да сбъдне Очакваното (често цитираше К. Д. Ушински: „Всеки педагог – психолог“) – през годините създава важни научни теоретико-приложни съчинения, в които реално осъществява своята мечта за „работна“ връзка на педагогиката с психологията.

Вместо заключение

Може би накрая на нашия анализ за творческите идеи на Фидана Даскалова трябва само да споменем нейното послание съзнателно и отговорно да служим на ИСТИНАТА. Защото, както тя ни завеща, *„човекът (в това число ученият, и особено ученият) се нуждае от правдата, независимо от това за какво свидетелства тя – независимо от това дали му харесва, или не тази правда“*.

Кой е най-яркият ѝ ПРИМЕР за нас? Безспорно, въпреки многобройните нейни изобретения, това е уникалната с емоции и откровения психолого-педагогическа монография *„Аз бях майка на вундеркинд. За ранното позитивно възпитание на свръхнадарените деца“* (2005). Научният труд, с който тя искрено споделя горчилката на образоваността, опитвайки се да реши дилемата дали е била майка-професор или професор-майка за своето свръхнадарено дете. А резултатът от нейните разкъсващи интелектуални самоанализи е впечатляващ не само за българската педагогическа общност: многострадалният опит на майката майсторски е вплетен в енциклопедичната ерудиция и научното витийство на професора. Нека гребем с цялата си душа от тази идейно-прагматична съкровищница, за да се учим как да разбираме децата и себе си – нали щастието на детето/детството е мярката за щастие на неговата майка, на семейството и на обществото; нали детето е бъдещето на човечеството?

Без жал към себе си и към своите деца – това е проф. Фидана Даскалова – майка и учен, за която дългът към науката и истината е над всичко лично.

БЕЛЕЖКИ

1. Още за приносите – дипломната работа на Гургана Каралинкова (ЮЗУ „Неофит Рилски“. ФП) на тема „Педагогически идеи на Фидана Даскалова“, защитена през 2014 г. с науч. рък. проф. д.н. Йордан Колев. Оригиналът се съхранява в Националния музей на образованието – Габрово, инв. № 7629 сп. ф. ННИ.
2. Детето и детството в глобалния свят (Посвещава се на проф. д-р Фидана Даскалова). (2009). Научен сборник на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Благоевград: Неофит Рилски.
3. Монтесори, М. (1932). Домът на детето (Детски градини). Враца: Книгоиздателство „Ново възпитание“. с. 21 – 22.

ЛИТЕРАТУРА

- Даскалова, Ф. (1993). *Книга за възпитанието на детето от раждането до училището*. София: Просвета.
- Даскалова, Ф. (1994). *Методика на обучението по роден език в детската градина*. Пловдив: Макрос 2000.
- Даскалова, Ф. (1995). *Психологически основи на развиващото обучение по роден език в детската градина*. Благоевград: Неофит Рилски.
- Даскалова, Ф. (1999). Принципът за равновесие на свободата и реда като основа за днешната демократизация и хуманизация на педагогическия процес. – *Педагогика*. кн. 3. София: Издателство на МНП.

- Даскалова, Ф. (2000). Нова педагогическа технология за свобода в ранното овладяване на езика и писмената реч от децата в съвременното информационно общество. – *Педагогика*. кн. 12. София: Издателство на МНП.
- Даскалова, Ф. (2001). Моята философия за образованието у нас, на Балканите и по света. – *Образованието на Балканите – традиции и перспективи. Материали от Юбилейна международна конференция. Благоевград, 2 – 3 ноември*. Благоевград: Неофит Рилски.
- Даскалова, Ф. (2005). *Аз бях майка на вундеркинд. За ранното позитивно възпитание на свръхнадарените деца*. София: Даниела Убенова.
- Даскалова, Ф. (2008). *Психопедагогика на ранното детство*. София: Даниела Убенова.
- Даскалова, Ф. (2012). *Методика за развитие на речта и овладяване на българския език в детската градина*. Пловдив: Макрос 2000.
- Даскалова, Ф. (2019). *Психолингвистика*. София: Даниела Убенова.
- Колева, М. (2020). За проф. Фидана Даскалова (15.01.1941 – 02.06.2020) – С преклонение и благодарност. *Педагогика*, 7.
- Кръстева, Н. (2019). *Наказателноправна закрила на детето: Преизвикателства в съвременната технологична среда*. София: Веда Словена – ЖГ.

REFERENCES

- Daskalova, F. (1993). *Kniga za vazpitaniето na deteto ot razhdaneto do uchilishteto*. Sofia: Prosveta.
- Daskalova, F. (1994). *Metodika na obuchenieto po roden ezik v detskata gradina*. Plovdiv: Makros 2000.
- Daskalova, F. (1995). *Psihologicheski osnovi na razvivashetoto obuchenie po roden ezik v detskata gradina*. Blagoevgrad: Neofit Rilski.
- Daskalova, F. (1999). Printsipat za ravnovesie na svobodata i reda kato osnova za dнешnata demokratizatsia i humanizatsia na pedagogicheskia protses. *Pedagogika-Pedagogy*, 3.
- Daskalova, F. (2000). Nova pedagogicheska tehnologia za svoboda v rannoto ovladyavane na ezika i pismenata rech ot detsata v savremennoto informatsionno obshtestvo. *Pedagogika*, 12.
- Daskalova, F. (2001). *Moyata filosofia za obrazovaniето u nas, na Balkanite i po sveta*. – *Образованието на Balkanite – traditsii i perspektivi*. Blagoevgrad: Neofit Rilski.
- Daskalova, F. (2005). *Az byah mayka na vunderkind. Za rannoto pozitivno vazpitanie na svrahnadarenite detsa*. Sofia: Daniela Ubenova.
- Daskalova, F. (2008). *Psihopedagogika na rannoto detstvo*. Sofia: Daniela Ubenova.

- Daskalova, F. (2012). *Metodika za razvitie na rechta i ovladyavane na balgarskia ezik v detskata gradina*. Plovdiv: Makros 2000.
- Daskalova, F. (2019). *Psiholingvistika*. Sofia: Daniela Ubenova.
- Koleva, M. (2020). Za prof. Fidana Daskalova (15.01.1941 – 02.06.2020) – s preklonenie i blagodarnost. *Pedagogika-Pedagogy*, 7.
- Krasteva, N. (2019). *Nakazatelnopravna zakrila na deteto: Predizvikatelstva v savremennata tehnologichna sreda*. Sofia: Veda Slovena – ZhG.

FIDANA DASKALOVA ON PEDAGOGY

Abstract. Prof. Fidana Daskalova, PhD is a proven and collegially recognized specialist in the teaching of native language in kindergarten – both with her original scientific aspects on the development of the child, for his early education, for school preparation, and with the applied in the national educational practice her copyrighted works. Her works contain original theoretical analyzes with experimental solutions of philosophical and psychological cases in scientific pedagogy. Synthesized, her creative innovations here are: the principle of dichotomous opposition and order; principle of balance of freedom and order; principle of positive upbringing, principle of positive discipline; “maturation”; “super gifted”; “memes” and others. For Bulgarian pedagogy a particularly valuable ideological heritage is her message that in scientific work the leading factor should be the understanding of the positive role of observation and the inevitable need for objective experimental conditions in theorizing the researched problem.

Keywords: philosophy; psychology; psycho-pedagogy; principle; education; prodigy

✉ **Prof. Dr. Margarita Koleva**
Prof. Yordan Kolev, DSc.
South-West University „Neofit Rilski“
Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: koleva_margarita@abv.bg
E-mail: Jordan_kolev@gbg.bg